

Az egyéni pénzügyi döntéseket determináló szocializáció a pénzügyi műveltség aspektusából

Csiszárík-Kocsir, Ágnes

Óbudai Egyetem

kocsir.agnes@uni-obuda.hu

ÖSSZEFOGLALÓ

A tudatos pénzügyi döntéshozatal és működés olyan tanult elemek összessége, amelyek átadása nem elsősorban az iskolai oktatás feladata. A pénzügyi viselkedésformák nagy része a szocializációs folyamat eredménye, amelynek elsődleges színtere a család és az egyén szűkebb környezete. A jelen tanulmány célja, hogy megvizsgálja a pénzügyi műveltség és a pénzügyi szocializáció egyes színtereit és ez utóbbiaknak a későbbi pénzügyi döntéshozatalra gyakorolt hatását egy kérdőíves kutatás eredményei alapján. A tanulmány arra keresi a választ, hogy a pénzügyi szocializáció milyen bizalmi alapokat alakít ki az egyéneknél, avagy kik azok az elsődleges szereplők, akiknek a tanácsára támaszkodnak és hagyatkoznak a egyének a saját pénzügyi döntéseik meghozatala során. A tanulmányban bemutatott, 2022-ben 3515 fő részvételével megvalósított kérdőíves kutatás részeredményeit keresztábrák-elemzéssel feldolgozva bizonyítást nyert, hogy a pénzügyi döntéshozatalban erőteljes a szülői segítségnyújtásra való hagyatkozás. Ez az eredmény ugyan generációnként – az élethelyzetbeli sajátosságok miatt – változik, de a fiatalabb válaszadók esetén egyértelmű a szülői háttér fontossága. Az is bizonyítást nyert, hogy a vállalati pénzügyi szocializáció – így a későbbi tanácsadás – fontosabb, mint az iskolai színtér, ami a pénzügyi oktatás iskolai erősítésére hívja fel a figyelmet. Arra is fény derült, hogy a kutatásban részt vevő válaszadók a tanácsadás szempontjából egyáltalán nem tekintik hiteles forrásnak az internetes forrásokat, ami a pénzügyi tudatosságukat erősíti.¹

KULCSSZAVAK: pénzügyi műveltség, pénzügyi kultúra, pénzügyi szocializáció, szocializációs színterek

JEL-KÓDOK: D14, G40, G53

DOI: https://doi.org/10.35551/PSZ_2022_4_6

Az eredeti cikk magyar nyelven érkezett be.

A pénzügyi kultúra és annak különböző értelmezései a 2008-as válságot követően kerültek rivaldafénybe. A 2008-as válság megtanította a világot arra, hogy nincs ingyen pénz, és minden felelőtlenül meghozott döntésnek, de leginkább a pénzügyeket érintő döntéseknek komoly ára van a jövőre nézve. A 2008 előtt mutatkozó likviditásbőség teljes mértékben erodálta a kockázatok fogalmát. A pénzt korlátlanak tekintettük, ahogyan a jólétre is evidenciaként gondoltunk. Amikor bebizonyosodott ennek az ellenkezője, akkor kezdtünk foglalkozni az okok feltárásával (Sági – Lentner, 2019; Sági et al., 2020). Nincs ez másképp a mostani, koronavírus-válságot követő években sem, a háborús vészhelyzet súlyosbította környezetben. Az egyik és egyben legfontosabb probléma a pénzügyi ismeretek hiánya volt. A 2008-as válságot követő gazdasági újjáépítés egyik fő elemévé vált a pénzügyi kultúra fejlesztése. Szinte kivétel nélkül minden ország programokat dolgozott ki, és stratégiákat fogalmazott meg a pénzügyi műveltség javítására. A tájékoztató kampányok, valamint az edukációs programok számos fronton próbálták javítani a helyzetet. A próbálkozások és tervek ellenére *Klapper et al.* (2015) egy 144 országra kiterjedő vizsgálat során kimutatták, hogy a válaszadók több mint fele (65%) pénzügyi analfabéta, ami számos pénzügyi válság előrejelző indikátora lehet a jövőben. Azonban a pénzügyi kultúra mint fogalom gyakorlati megvalósulása és a mindennapi gondolkodásba való beépülése hosszú folyamat. A pénzügyi kultúráig vezető út számos nehézséget tartalmaz. Ahhoz, hogy a pénzügyi ismeretek és a tudás az emberek kultúrájának a része legyen, hosszú éveket kell várni. A folyamatot jelentős mértékben tudja javítani a megfelelő pénzügyi szocializáció. A szocializációnak számos színterét fogalmazza meg a szakirodalom, melyeknek egyik eleme a családi minta, valamint szocializációs háttérrel jelent az iskola és a munkahely egyaránt. Azonban ahhoz, hogy a

pénzügyi szocializáció sikeres legyen, az szükséges, hogy a tanácsok szempontjából meghatározó szereplők megfelelő tudással bírjanak.

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A pénzügyi kultúra és műveltség több szempontú értelmezése

Az emberek életét az elmúlt két évtizedben egyre inkább a pénzügyek determinálják, így egyre inkább a figyelem fókuszába kerülnek a pénzügyi ismeretek és készségek, amelyek nélkül nem lehet megalapozott pénzügyi döntéseket hozni (Sherraden, 2013; Hastings et al., 2013). A pénzügyi kultúra, műveltség és tudatosság fogalmával kapcsolatban a szakértők között a mai napig nincsen teljes egyetértés. Számos tanulmány vizsgálja ezen fogalmak elméleti és gyakorlati megvalósulását, többféle értelmezést adva a fogalomcsoportnak. A pénzügyi műveltség, tudatosság és kultúra fogalma gyakran keveredik egymással. Nincs ez másképp a pénzügyi ismeretek és a pénzügyi oktatás fogalmával sem. A digitalizáció előretörésével újabb dimenziókkal egészül ki a fogalom, újabb és újabb aspektusok tárnak fel.

A pénzügyi műveltség definíciója széles skálán mozog. Az első definíciók – melyek még a 2008-as válság előtt születtek – inkább a tudásra, az ismeretekre és azok megértésére fókuszáltak, ami a tudás egyfajta statikus elméleti vetületeként jelent meg (Csiszárík-Kocsir et al., 2021). A későbbi megfogalmazások már inkább a korábban megszerzett tudás gyakorlati aspektusára koncentráltak, így a józan ítélőképesség és döntéshozatal került a fogalmi meghatározás középpontjába (Mandell, 2008; Lusardi – Tufano, 2009). *Jacob et al.* (2000) a személyes pénzügyi menedzsment hatékony végrehajtásához szükséges elvek, feltételek, gyakorlatok és szabályok összességét ér-

tik pénzügyi műveltségen, és kiemelik annak gyakorlati hasznosságát. Van olyan szakértő, aki a pénzügyi műveltséget különböző alapfogalmak ismeretéhez társítja. *Atkinson és Messy* (2012) úgy tekint a pénzügyi kultúrára, mint olyan készségek, képességek, ismeretek, attitűdök és viselkedésminták kombinációjára, amelyek megalapozzák a helyes pénzügyi döntéseket. *Béres és Huzdik* (2012) a pénzügyi kultúrát úgy értelmezik, hogy ez magában foglalja a pénzügyi ismereteket, a pénzügyekben való jártasságot, a szerzett tapasztalatot, továbbá a készségeket és tudatosságot is, valamint ezek együttesét. *Huston* (2010) definíciója alapján a pénzügyi műveltség magában foglalja a tudást, a tudatosságot, valamint a pénzügyi eszközök ismeretét a magán- és a gazdasági életben egyaránt. *Remund* (2010) úgy definiálja a pénzügyi műveltséget, mint a fogalmak ismeretét, azok tartalmát és alkalmazhatóságát, a személyes pénzügyek kezelésének képességét, a pénzügyi döntéshozatal és a jövőtervezés összességét. Más szerzők elméleti módon, a képességek és készségek mentén határozzák meg ezt. Ezen fogalmak leginkább arra terjednek ki, hogy az egyén képes legyen arra, hogy megértse az alapvető pénzügyi fogalmakat, hajlandó és képes legyen személyes pénzügyeinek intézésére és kezelésére, a rövid és hosszú távú pénzügyi tervezés keretében a változó környezet kínálta lehetőségek felismerésére és kihasználására (Xu – Zia, 2012). *Luksander et al.* (2014) a pénzügyi kultúrát képességként definiálják, amely alkalmassá teszi az egyént a pénzügyi információk befogadására és feldolgozására, a helyes pénzügyi döntések meghozatalára, ezáltal a jólét maximalizálására. *Al Kholiah és Iramani* (2013) véleménye alapján a pénzügyi kultúra inkább a gyakorlatban értelmezhető, ami a napi szintű pénzügyekhez való hozzáállásban, az ott tanúsított magatartásban ragadható meg leginkább. *Süge* (2010) szerint a pénzügyi kultúra olyan tényezőket tartalmaz, amelyek a pénzügyi kérdésekben

való magabiztos eligazodásban és az anyagi jólétben mutatkoznak meg.

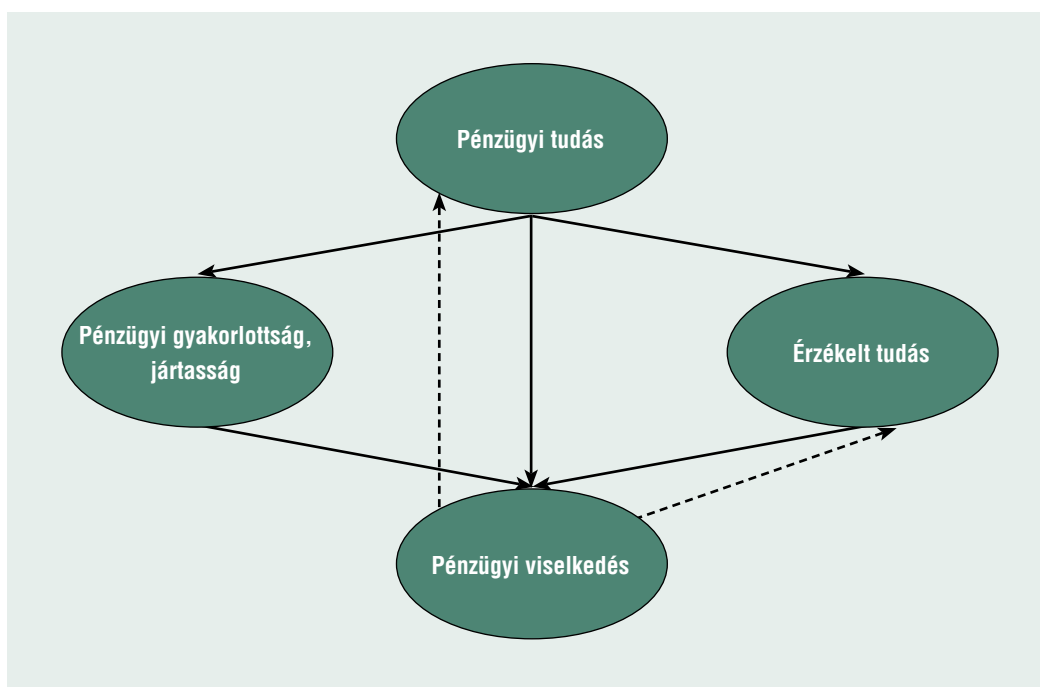
A kutatók felismerték, hogy a pénzügyi ismeretek hiánya rossz pénzügyi döntésekhez vezet, így káros az egyén és a társadalom jólétére egyaránt (Braunstein – Welch, 2002). Egyértelműen kimutatható a kapcsolat a pénzügyi műveltség alacsony színvonala és a rossz pénzügyi magatartásformák, döntések között (Markolin – Abraham, 2016). Azt is bizonyították, hogy ha a lakosság nem eléggé tájékozott a pénzügyi ismeretek terén, akkor erőteljesen fennáll a kockázata annak, hogy helytelen pénzügyi döntéseket hoz majd a jövőben (Lusardi 2013; Lusardi – Mithcell, 2014). (1. ábra)

A pénzügyi szocializáció fogalma, színterei

Egy ország állampolgárainak pénzügyi műveltsége fontos tényező az adott ország számára, hiszen ez befolyásolja az egyéneket, így a családok jólétét és az ország életminőségét (Henager – Cude, 2016). A gyermekek és a fiatalok a pénzügyi ismereteket, készségeket és attitűdöket a pénzügyi szocializáció révén sajátítják el (Moschis, 1987; Németh – Zsótér, 2017), amelynek fő színterei a család, a kortársak, az oktatás és a digitális korban a média. A pénzügyi szocializáció az a folyamat, amelynek során az emberek a pénzügyi ismereteket, készségeket és képességeket a környezetükből megtanulják, és melynek révén kialakítják a saját magatartásformájukat.

Éppen ezért nagyon fontos, hogy tisztában legyünk azzal, hogy a felnövő generációk honnan szerzik a pénzügyi döntésekhez szükséges alapokat, a különböző pénzügyi döntésekhez és jelenségekhez való hozzáállásukat, illetve a pénzügyi rendszerhez való viszonyulásukat (Grohmann – Menkhoff, 2015). Számos kutatás bizonyítja, hogy a gyermekkorban

A PÉNZÜGYI MŰVELTSÉG ÁLTALÁNOS MODELLJE

Forrás: Hung et al, 2009 alapján saját szerkesztés

és a fiatal felnőttkorban elsajátított rossz pénzügyi irányvonal az életciklus későbbi szakaszaiban is pénzügyi problémákat okoz (Varcoe et al, 2001). A pénzügyi szocializáció szempontjából nagyon fontos réteget képviselnek a Z és az alfa generációba tartozó fiatalok, akiknek a szülei erőteljesen érintve voltak a 2008-as eseménysorozatban. A mostani Z és alfa generációba tartozó gyermekek szülei saját bőrükön tapasztalták azokat a nehézségeket, amiről ma már csak szakcikkekben lehet olvasni. Továbbá azt is ki kell emelni, hogy ezek a fiatalok és az utánunk jövő generációk már az internet világának aktív résztvevői, szinte beleszülettek a digitális korba, és készségszinten használják a különböző informatikai eszközöket (Garai-Fodor – Csizsárik-Kocsir, 2018, Garai-Fodor, 2020). Az informatikai eszközök készségszintű használata egyrészt pozitív, hiszen szinte

azonnal meg tudják szerezni a szükséges információkat, legyen szó bármilyen alapozó ismeretanyagról a pénzügyi döntések meghozatalához. Viszont a korlátlan információáramlás hátrányt is jelent számukra, mivel az szűretlenül és cenzúráatlanul éri őket, ami gyakran hamis és félrevezető adatokat, véleményeket, és tudásanyagot közvetít. A magukat véleményformálóknak nevező különböző szereplők nem biztos, hogy minden esetben megalapozott információkat közvetítenek; ezek „trendi” köntösbe bújtatva hatalmas károkat tudnak okozni a fiatalok döntéshozatala során (Terry et al, 2015).

Számos kutatás bizonyítja, hogy a pénzügyi szocializáció legfontosabb színtere a család, ezen belül pedig leginkább a szülők, és néhány esetben a nagyszülők. Bizonyítást nyert, hogy a szülők pénzügyi szocializációs tevékeny-

sége pozitív hatással van a gyermekek pénzügyi ismeretek iránti nyitottságára. Az *OECD* (2020) tanulmánya is alátámasztja a fent leírtakat, miszerint a fiatalok leginkább otthonról hozzák magukkal azokat a mintákat és elveket, amelyek a későbbiekben mérvadóak lesznek a döntéseikben. A szülők mintát közvetítenek, megtanítják a gyermekeket a helyes viselkedésre, és a helyes irányba terelve informálják őket (Danes – Yang, 2015). Kijelenthető, hogy a pénzügyi szocializáció elsődleges színtere a család. A pénzügyi oktatás inkább olyan fogalmak és összefüggések mélyítését és gyakorlati alkalmazását célozza, melynek révén mélyebb pénzügyi tudásbázist képes kialakítani az egyén. Mindezek alapján a pénzügyi szocializáció három színterét lehet megkülönböztetni: családi (i), iskolai (ii) és munkahelyi (iii) pénzügyi szocializáció.

A családi pénzügyi szocializáció tekinthető a legfontosabb színtérnek a helyes pénzügyi magatartásformák kialakításában. Ennek több oka is van, melyek elsősorban szociológiai és pszichológiai alapokra vezethetők vissza. *Grusec és Davidov* (2007) öt okot nevezett meg a kérdés kapcsán. Az első és legfontosabb az, hogy a szülők azért vállalnak gyermeket, mert biológiailag felkészültek a fogadásukra és a nevelésükre, és felkészültek arra is, hogy védelmezzék és óvják őket. Ezentúl azt is kijelentették a szerzők, hogy a társadalomban erős kulturális elvárások vannak a gyermekek elsődleges szocializációjára a szülők részéről, valamint a gyermekek a szülők közvetlen közepében élnek, így a szülőikben erős ösztönzés van arra vonatkozóan, hogy kialakítsák gyermekeikben a megfelelő viselkedésformát az élet minden terén. Végül, de nem utolsósorban a szülők folyamatosan ellenőrzik és kontrollálják a gazdasági és pénzügyi erőforrásaikat azért, hogy a gyermekeiknek megfelelő anyagi háttérrel biztosítsanak a növekedéshez és a fejlődéshez. Az is bizonyosságot nyert, hogy a szülők erőteljesen tudják befolyásolni és ala-

kítani a gyermekek pénzügyekhez való hozzáállását, attitűdjét, viselkedési mintáit (Beutler – Dickson, 2008). *Jorgensen és Savla* (2010) megállapította, hogy a családban zajló pénzügyi szocializáció nagy része a mindennapi családi interakciókból és kapcsolatokból származik, amire a pénzügyi képzések csak ráerősíteni tudnak. A családi pénzügyi szocializáció sikere azonban nagy mértékben függ a bizalomtól, azaz a gyermekek szülőikbe vetett bizalmától, a szülő-gyermek kapcsolat minőségétől és a hatékony kommunikáció szintjétől (Zsótér, 2018). *Pritchard és Meyers* (1992) kutatásaik során megállapították, hogy a gyermekek a szülők pénzügyi kérdésekben tanúsított magatartásának megfigyelésével alakítják ki a saját mintájukat, amely megegyezik a korábban látottakkal és tapasztaltakkal. Ha a szülők otthon megbeszélik a pénzügyi kérdéseket a gyermekeikkel, akkor ezáltal mintát adnak át, és irányt mutatnak. Több kutató, így *Anderson és Nevitte* (2006) azt találták a szülők pénzügyi szocializációban betöltött meghatározó szerepe tekintetében, hogy a pénzügyi forrásokkal, megtakarításokkal rendelkező szülők az így közvetített mintával jelentősen tudják garantálni gyermekeik jövőbeli jólétét. Azok a szülők, akik pénzügyileg jártasabbak és műveltebbek, tudásuk átadásával, a készségek kialakításával javítják gyermekeik jövőbeli esélyeit a helyes pénzügyi döntések meghozatalában. A családi szocializációt azonban más (néha negatív) irányba tudják vinni a rossz szülő-gyermek kapcsolat, a korai elköltözés, a párkapcsolat, az iskolai vagy a munkahelyi kapcsolatok. Ezek azonban stabil alapokkal kevésbé számítanak a pénzügyi műveltség tekintetében. A családi pénzügyi szocializáció a jövőre nézve mindenképpen ki kell, hogy bővüljön, és összhangban kell lennie a tágabb környezettel, így a médiával, az iskolával, illetve a munkahellyel a sikeresség érdekében (Shim et al, 2010).

A családból hozott és öröklött pozitív és ne-

gatív minták a tanulás révén épülnek be a mindennapi viselkedésünkbe. Ezen minták az élet minden területén meghatározzák az alapvető hozzáállást, beleértve a fogyasztási döntéseket, a pénzügyi kérdésekben való döntéshozatal körülményeit és a digitális eszközökhöz való hozzáállást. A szülők hatását a gyermekek szocializációjában körütekintően összefoglalta Zsótér (2015), melyet az 1. táblázat személtet.

Az iskolai pénzügyi szocializációt több szakember is a családi szocializáció mögé sorolja hatékonyság szempontjából. Az iskolai pénz-

ügyi edukáció főként a középiskolás diákokra, illetve a magasabb szintekre összpontosít. A 2008-as válság után több ország indított széles körű oktatási programokat a pénzügyi műveltség javítása érdekében (Németh, 2017; Németh et al, 2020). Vannak olyan országok, ahol a középiskolákban kötelezővé vált a pénzügyi oktatás biztosítása az ott tanuló diákok számára (Mandell, 2006). Az iskolai pénzügyi oktatással kapcsolatos vélemények azonban vegyesek, de a legtöbb hatékonynak ítéli meg. Ezek a programok hatékonyan tudják javítani

1. táblázat

A SZÜLŐ SZEREPE A GYERMEK FOGYASZTÓI SZOCIALIZÁCIÓS FOLYAMATÁBAN

A szülő szerepe a fogyasztói szocializációs folyamatban	Magyarázat/példa
Tanítja gyermekét	A szülő közvetlen módon tanítja gyermekét a fogyasztói magatartás különböző aspektusaira, például elmagyarázza, miért fontos az adott élelmiszert fogyasztani.
Szabályokat állít fel gyermeke számára	A szülő meghatározza a gyermek számára a televíziózás vagy a közös vásárlás szabályait. Például azt, hogy naponta hány órát nézheti a televíziót, vagy közös vásárlás esetén hány terméket választhat magának.
Közös tevékenységet végez gyermekével	A szülő közösen végez fogyasztáshoz kapcsolható tevékenységet gyermekével. Például együtt vásárol vele, vagy közösen nézik a televíziót, és beszélgetnek a reklámokról.
Elvárásokat fogalmaz meg gyermekével szemben	A szülőnek elvárásai vannak a gyermek fogyasztói fejlődésére vagy fogyasztói magatartására vonatkozóan. Ilyen lehet például az, hogy a gyermek betartsa a lefektetett szabályokat.
Lehetőséget teremt a tanulásra	A szülő szándékosan és szándékolatlanul is megteremti azokat a körülményeket, amelyek a gyermek fogyasztói szocializációját befolyásolják.
Támogatja a gyermeket	A szülő ösztönzésével és támogatásával befolyásolja a szocializációs folyamatot; ide tartozhat a visszacsatolás és a megerősítés is.
Társas nyomást gyakorol a gyermekre	Ez hasonló a szülői elváráshoz, ugyanakkor nyomatékosítással, esetleg a lehetséges következmények bemutatásával is párosul.
Információt nyújt gyermekének	A szülő számos ismeretet és információt adhat át gyermekének a mindennapi verbális és nonverbális kommunikációs aktivitások révén.
Beszélget gyermekével	A szülő a fogyasztói döntésekhez és a fogyasztói magatartáshoz kapcsolódó témákról beszélget a gyermekkel.

Forrás: Zsótér, 2015

a diákok pénzügyi kompetenciáit, befolyásolni tudják a viselkedésüket, és helyes irányba tudják terelni a pénzügyekkel kapcsolatos attitűdjüket (Urban et al, 2015). *Tennyson és Nguyen* (2001) hasonlóképpen pozitív összefüggéseket találtak az iskolai pénzügyi szocializáció és a megfelelő pénzügyi magatartás között. Az általuk feltárt hipotézis akkor igaz, ha az oktatás a személyes pénzügyekre koncentrál. *Mandell és Klein* (2009) tanulmányában arra világított rá, hogy azok a diákok, akik pénzügyi oktatásban részesültek, nem voltak pénzügyileg tájékozottabbak, mint azok a társaik, akik nem vettek részt hasonló képzésben. Tehát kijelentették, hogy a pénzügyi oktatásnak – és így az iskolai pénzügyi szocializációnak – csak korlátozott hatása van. *Horváthné és Széles* (2014) szerint a magyar felnőtt lakosság nagy része sem az iskolai tanulmányai során, sem később nem tanul és tanult pénzügyi ismereteket, ami hatalmas kockázatot jelent nemzetgazdasági és egyéni szinten egyaránt. A jelenkor erőteljesen digitalizált világa olyan változásokat hozott a pénzügyek területén az új, innovatív pénzügyi szereplők megjelenésével, amire az oktatási rendszer korábban nem tudta felkészíteni a pénzügyi oktatásban részt vevőket.

A munkahelyi pénzügyi szocializáció általában a jövőre és a személyes pénzügyekre fókuszál. A munkáltató által biztosított edukációs programok inkább a megtakarításokkal, nyugdíjtervezéssel, a költségvetés készítésével és a befektetésekkel foglalkoznak (Bernheim – Garrett, 2003). Ezek a programok építenek a korábban megszerzett tudásra, de annak inkább a bővítésére, így bizonyos szegmenseik javítására fókuszálnak. *Clark és d'Ambrosio* (2003) a munkahelyi pénzügyi oktatások és a nyugdíjcélú megtakarítások közötti pozitív összefüggést vélte felfedezni. Hasonló megállapításra jutott *Edmiston és Gillett-Fisher* (2006) is, akik viszont a hatékony nyugdíjcélú megtakarításképzést összefüggésbe hozták a korábbi stabil pénzügyi ismeretekkel.

Bernheim et al. (2001) úgy találta, hogy ezek a munkahelyi ismeretbővítő programok, képzések, workshopok jó hatással vannak az egyéni megtakarításokra és a nyugdíjcélú tartalékképzésre; ezzel szemben *Dufló és Saez* (2003) ezt az összefüggést cáfolta. Bernheimhez hasonlóan *Clancy et al.* (2001) szintén pozitív hatásokat tulajdonítanak a munkahelyi pénzügyi szocializációnak. Mindezek alapján kijelenthető, hogy a munkahelyi pénzügyi szocializáció csak akkor ér célba, hogyha az egyén már korábban hoz magával stabil pénzügyi alapokat, ami ismételten a családi pénzügyi szocializáció elsődleges szerepét erősíti.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A jelen tanulmányban a hazai és nemzetközi releváns szakirodalmi áttekintés után bemutatott primer kutatás egy előtesztelt, standardizált kérdőív segítségével történt adatfelvétel eredménye. Az adatgyűjtés 2022. március és május között zajlott, online megkérdezés formájában, az anonimitás biztosításával. A minta összegyűjtése hólabdamódszerrel történt, melynek eredményeként egy 3515 fős értékelhető minta alapján készült el a dolgozat. A jelen kérdőív végleges formáját több kutatási stáció is megelőzte (kérdőíves megkérdezés, interjú), így egy komplex, a pénzügyi tudás mérésére alkalmas kutatási eszköz segített a primer eredmények előállításában. A tanulmányban használt kérdőív zárt kérdéseket tartalmazott nagy részben, nominális mérési szinten (egy- és többválasztásos kérdések formájában), továbbá metrikus skálákat is használt (Likert-skála és szemantikus differenciálskála). A kérdőív egy komplex, több témát magába foglaló kutatási segédeszköz volt, amely a pénzügyi viselkedés, a szocializáció, a kirekesztődés és a tudatosság különböző aspektusait, a fogyasztói magatartás, a digitalizáció és a digitális transzformáció egyéni értelmezé-

sét vizsgálta. A kérdőív végleges formáját több kérdőíves megkérdezés előzte meg, valamint megvalósult 10 mini-fókuszcsoporthos interjú is, ezekben átlagosan négy fő vett részt.

A minta nem minősül reprezentatívnak, de lehetőséget ad egy későbbi reprezentatív kutatás megalapozására. A kérdőívnek a jelen tanulmányban bemutatott eredményei SPSS 22.0 szoftver alkalmazásával születtek meg. A szekunder kutatásnak minősülő irodalmi áttekintés után bemutatott primer adatokat a válaszadók korábbi pénzügyi oktatásban való részvétele, valamint a generációs csoportba tartozásuk alapján értékeltük. A tanulmány arra keresi a választ, hogy a korábban bemutatott pénzügyi szocializációs szinterek közül melyik az erősebb a későbbi pénzügyi döntéshozatal során, azaz kik azok a meghatározó szereplők a válaszadók véleménye alapján, akiknek a véleménye mérvadónak minősül. A vizsgált kérdés többes válaszlehetőség formájában feleletválasztós volt, ahol a válaszadók a felsorolt döntéstámogató egyének és csoportok közül választhatták ki a rájuk legjellemzőbbet. A vizsgálat során leíró statisztikákat, valamint keresztábra-elemzést alkalmaztam, és azon válaszadók véleményére koncentráltam, akik az adott válaszlehetőséget jelölték. A keresztábra-elemzés alapján a Pearson-féle Chi-négyzet

értéke alapján vizsgáltam meg a tényezők közötti kapcsolat mértékét. Azon tételek között feltételeztek szignifikáns kapcsolatot, ahol az érték 5 százalék alatti. A minta összetételét a 2. táblázat mutatja.

EREDMÉNYEK

A gyorsan változó világ és pénzügyi rendszer miatt soha nem volt fontosabb a pénzügyi attitűdök kialakítása, a termékek kockázatainak reális érzékelése, az alapvető összefüggések meglátása, hiszen az új és felettebb divatos pénzügyi szolgáltatók és az általuk kínált termékek egy része óvatosságra int. A kapott eredmények alapján egyértelműen kijelenthető, hogy a jövőbeli és az aktuális pénzügyi döntésekhez szükséges tanácsokat a válaszadók egyértelműen a közvetlen családtagjaiktól, leginkább a szüleiktől, az édesanyjuktól és az édesapjuktól kérik. Előkelő helyen szerepelnek a pénzügyi tanácsadók, akik szakmai kvalitásuknál fogva jogosultak a tanácsadásra. Jóval kisebb arányban kérnek tanácsot a mintában szereplő válaszadók a barátaiktól és a tágabb értelemben vett családjuktól, és még ennél is kisebb értékkel szerepelnek a banki tanácsadók. Ami látható, hogy az internetes szakértőktől

2. táblázat

A MINTA MEGOSZLÁSA A VIZSGÁLT TÉNYEZŐK SZERINT

		Fő	%
Korábbi pénzügyi oktatásban való részvétel	igen	1 775	50,5
	nem	1 740	49,5
Generációs csoport (születési év szerint)	BB (1940–1964)	154	4,4
	X (1965–1979)	639	18,2
	Y (1980–1994)	713	20,3
	Z (1995–2007)	2 009	57,2

Forrás: saját kutatás, 2022, N = 3515

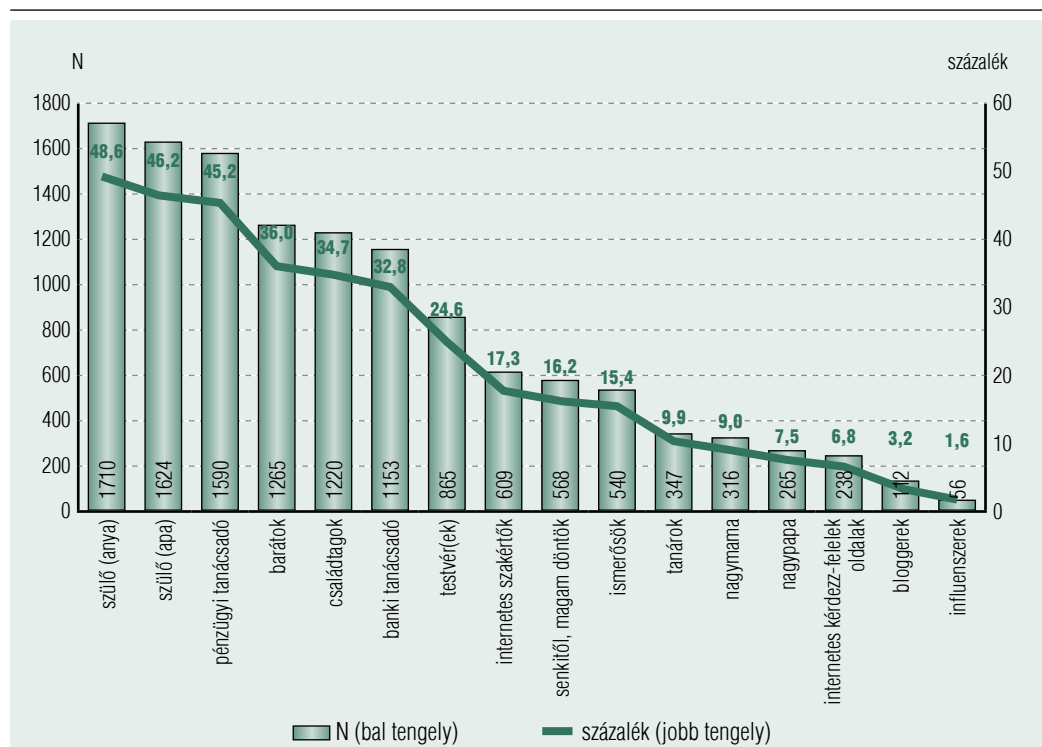
a mintában szereplő válaszadók 17 százaléka kért tanácsot, ha szükségük volt rá. A lista legvégén azok az internetes, online lehetőségek vannak, amelyek a legkevésbé hiteles forrásokat jelentik (7 százalék alatti aránnyal). A lista legvégén az internetes kérdezz-felelek oldalak, a bloggek és az influenszerek szerepelnek. Őket a nagyszülők előzik meg, akik koruknál fogva már nagyon messze vannak a jelenkor modern pénzügyi termékeitől. A válaszadók elég kis arányban kérnek tanácsot a tanáraiktól is, hiszen a teljes mintában ez még a 10 százalékot sem éri el. Mindebből látható, hogy a pénzügyi szocializáció hasznossága a jövőbeli pénzügyi döntések tekintetében egyértelműen beigazolóódik, és alátámasztja a szakirodalomban bemutatott trendeket. A jelen kutatás

eredményei alapján is a legfontosabb a családi pénzügyi szocializáció, ezt követi a sorban a munkahelyi. Az eredmények alapján meglepő, hogy az iskolai pénzügyi szocializáció nem kapott kiemelt értéket, aminek az lehet az oka, hogy a válaszadók alig fele vett részt korábban pénzügyi oktatásban. Az mindenképpen üdvözlendő a pénzügyi tudatosság szempontjából, hogy a válaszadók – legyen szó bármelyik korcsoportról – nem tekintik hiteles forrásnak a kétes digitális megoldásokat (2. ábra).

A 3. ábrán a korábbi pénzügyi oktatásban való részvétel alapján mutatom be a kapott válaszokat. Azok, akik korábban részt vettek pénzügyi oktatásban, leginkább az édesanyjukra hallgatnak, tőle kérnek tanácsot pénzügyi döntéseikben (48,5%). A korábban pénz-

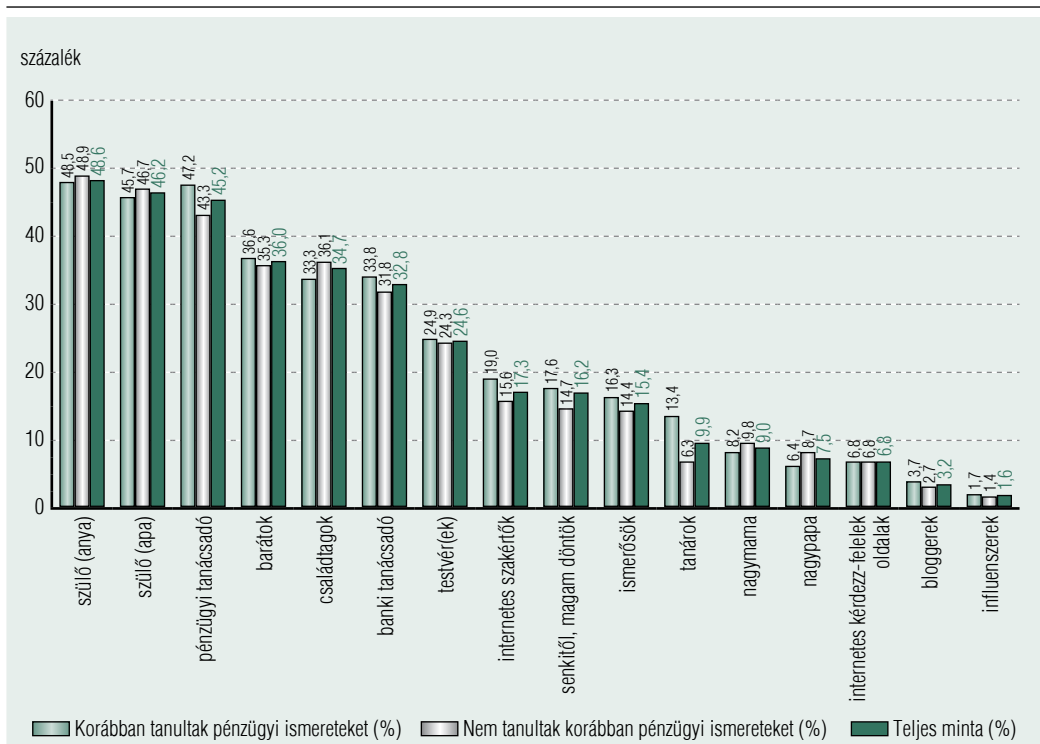
2. ábra

A PÉNZÜGYI DÖNTÉSEK MEGHATÁROZÓ TÁMOGATÓI A TELJES MINTA VÁLASZAI ALAPJÁN

Forrás: saját kutatás, 2022, N = 3515

A PÉNZÜGI DÖNTÉSEK MEGHATÁROZÓ TÁMOGATÓI A VÁLASZADÓK VÉLEMÉNYE ALAPJÁN A KORÁBBI PÉNZÜGI OKTATÁSBAN VALÓ RÉSZVÉTEL SZERINT

Forrás: saját kutatás, 2022, N = 3515

ügyi oktatásban részt vevő válaszadók második hiteles forrása – ha a döntéseihez támogatásra van szükség – a pénzügyi tanácsadók köre; ezt a válaszadók 47,2 százaléka jelölte. A harmadik helyen szerepel az édesapától kért tanács, ami 45,7 százalékos választási aránnyal jellemezhető. Az előbb említett három meghatározó véleményformáló után jóval kisebb arányt képviselnek a barátok, a banki tanácsadók, illetve az egyéb családtagok, így a testvérek is. Az mindenképpen üdvözlendő, hogy a válaszadók kevesebb mint 20 százaléka kér tanácsot internetes szakértőktől, ami mindenképpen pénzügyi tudatosságra enged következtetni. Ugyanígy kevésbé hallgatnak az internetes kérdézz-felelek oldalakra is, ami még a 10 százalékot sem éri el gyakoriság szempontjából. Az

előzőt erősíti az is, hogy a bloggerekre és a különböző influenzszerekre hallgatnak a legkevésbé azok a válaszadók, akik korábban pénzügyi edukációban vettek részt.

Azok pedig, akik nem vettek részt korábbi pénzügyi oktatásban, elsőként a szülőktől kérnek tanácsot a mintaátlag feletti arányban, ha a döntéshez támogatásra van szükségük. Az édesanyától kért támogatás 48,9 százalékos, az édesapától pedig 46,7 százalékos aránnyal szerepel. A harmadik helyen esetükben is a pénzügyi tanácsadók szerepelnek. Akik nem részesültek korábban pénzügyi képzésben, gyakrabban kérdezik meg a családtagjait, barátait, a banki tanácsadókat vagy akár a testvéreiket is. Esetükben még kisebb aránnyal, 15,6 százalékkal szerepelnek az inter-

netes szakértők, és szintén nagyon alacsony arányban kérnek tanácsot a bloggerekől és az influenzerektől. Ami meglepő mindkét csoport esetében, hogy a tanáraiktól szintén nagyon alacsony arányban kérnek tanácsot a válaszadók. A korábban pénzügyi oktatásban részt vevők 13,4 százalékban, a pénzügyi oktatásban nem részesülő válaszadók pedig mindössze 6,3 százalékban. Az itt bemutatott eredmények teljes egészében illeszkednek a szakirodalomban feltártakhoz. A pénzügyi szocializáció elsődleges színtere mindenképpen a család, amit a későbbi döntéseikben is igénybe vesznek. A pénzügyi oktatásban részt nem vevő válaszadók a szűkebb és a tágabb családra jobban támaszkodnak, amit a válaszarányok mintaátlag feletti értéke is szemléltet.

Az is látszik, hogy nincs számottevő különbség a korábban pénzügyi oktatásban részt vett válaszadók véleménye és azoké között, akik nem kaptak oktatást; ez jobbra csak néhány százalékpontos különbséget jelent. Az is egyértelmű, hogy az iskola csak a másodlagos színteret jelenti abban az esetben, ha pénzügyi tanácsra van szükség. Szintén egyértelműen látszik, hogy azok a válaszadók, akik az iskolából már láttak mérvadó mintát a tanárik személyében, nagyobb bizalommal fordulnak hozzájuk egy esetleges pénzügyi döntéshelyzetben, mint azok, akik nem láttak ilyen mintát. Mindebből az következik, hogy a korábbi pénzügyi oktatásnak van pozitív haszna a pénzügyi szocializáció jövőbeli hatásait tekintve.

A továbbiakban az egyes generációk mérvadó szocializációs színtereit és döntéstámogatóit vesszük górcső alá, amit a 4. ábra mutat. Elsőként a BB generáció véleményét érdemes megvizsgálni. Az ebbe a korcsoportba tartozó válaszadók koruknál fogva már nem tudnak jelentős mértékben a szüleikre támaszkodni, így számukra a családtagok lesznek az elsődleges támpontok, ha pénzügyi döntést kell hozni. Leginkább a családtagjaikra, gyermekeikre és

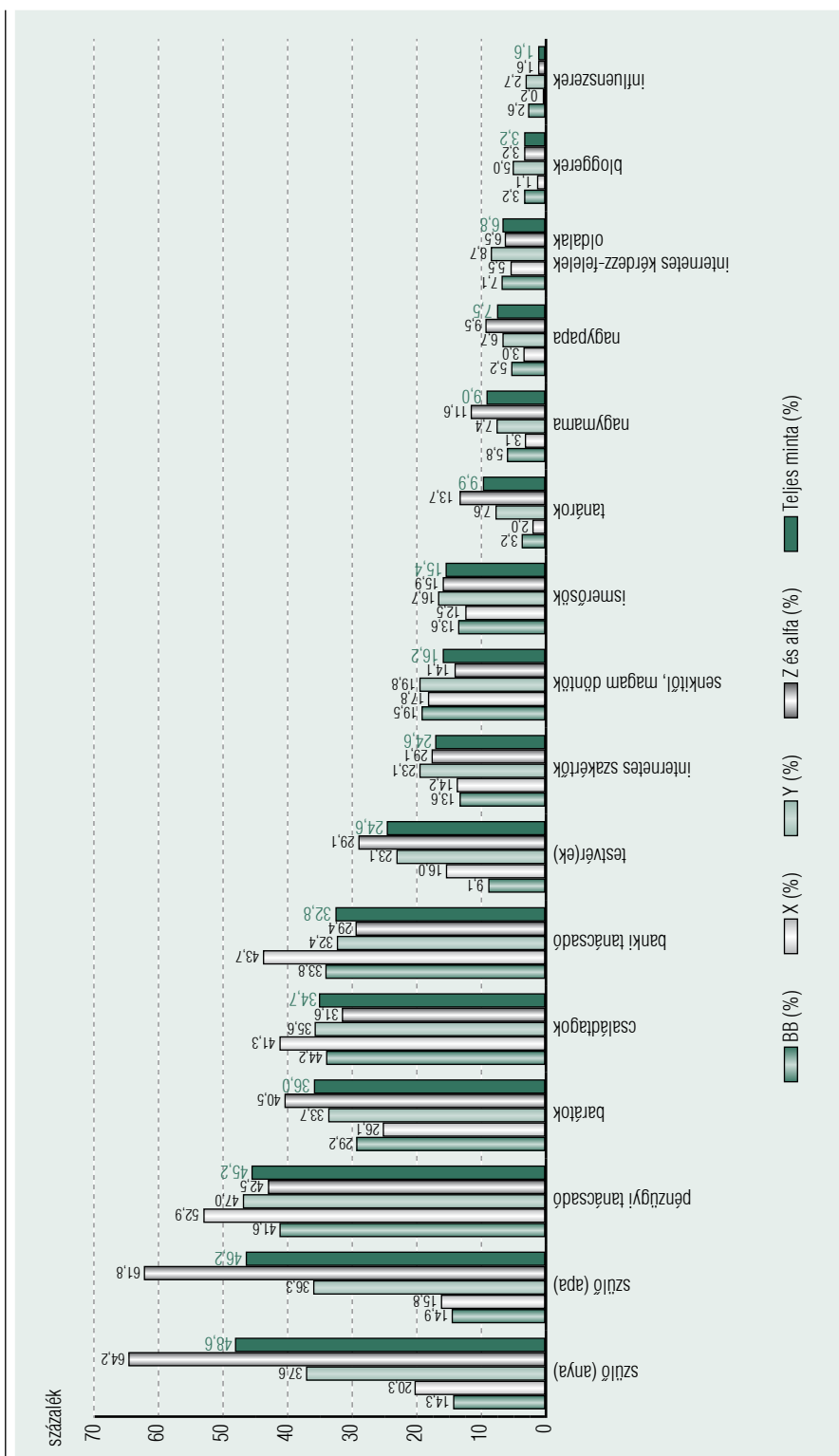
unokáikra támaszkodnak, amit a válaszarány 44,2 százalékos értéke mutat. Ez az érték kiemelkedő a teljes mintaátlaghoz képest is. Szintén nagyon magas arányban támaszkodnak a pénzügyi tanácsadókra, ami 41,6 százalékot jelent. Esetükben a banki tanácsadók is magas aránnyal bírnak, ami a mintaátlaghoz képest a második legnagyobb értéket jelenti. Ezt követik szintén magas aránnyal a barátoktól kapott tanácsok. Viszont nagyon alacsony értékkel szerepelnek a tanárok, a bloggerek és az influenzerek, ami szintén az életkorral magyarázható.

Az X generációba tartozó válaszadók kiemelkedően magas arányban hallgatnak a pénzügyi tanácsadókra (52,9%), valamint a banki tanácsadókra (43,7%). Mindkét érték kimagasló a teljes mintaátlagból, és az is elmondható, hogy ezek a legmagasabb értékek a generációk szerint csoportosított mintában. Még a családtagok azok, akik szintén dobogós helyeken vannak. Ebben a korosztályban a szülőktől kapott tanácsok jóval hátrébb szorulnak, és ugyanez igaz a testvérekre, valamint az ismerősökre is. Az X generációba tartozó válaszadók pénzügyi szocializációs folyamatai már rég befejeződtek, így a legkisebb arányban hallgatnak a nagyszüleikre, tanáraikra, bloggerekre és influenzerekre. Az értékeik mind 5 százalék alatt vannak.

Az Y generáció válaszadói szintén a pénzügyi tanácsadókat részesítik előnyben, akár csak az őket megelőző korosztályba tartozók. Látható, hogy ők még inkább hallgattak a szüleikre; náluk meghatározó az anyától (37,6%), valamint az apától (36,3%) kapott tanács a döntéseikben. A családtagok, a barátok szintén meghatározóak, de a banki tanácsadók jóval lejjebb szerepelnek a listán. Érdekes, hogy az Y generációba tartozó válaszadók a mintaátlaghoz képest a legmagasabb arányban kérnek tanácsot internetes szakértőktől, valamint az internetes kérdezz-felelek oldalaktól is. És az is látható, hogy a bloggerek és influenzerek

4. ábra

A PÉNZÜGYI DÖNTÉSEK MEGHATÁROZÓ TÁMOGATÓI A VÁLASZADÓK VÉLEMÉNYE ALAPJÁN AZ EGYES GENERÁCIÓKBA VALÓ TARTOZÁS ALAPJÁN

Forrás: saját kutatás, 2022, N = 3515

ugyan szintén alacsony arányban, de a mintaátlaghoz képest jóval magasabban szerepeltek a tanácsadói listán.

A Z és az alfa generáció tagjai időben egyértelműen közel vannak még a családban történt pénzügyi szocializációhoz, mivel náluk a legmagasabb a szülőktől, az édesanyjuktól, valamint az édesapjuktól kért tanácsok aránya. Az édesanyjától a válaszadók 64,2 százaléka kér tanácsot, az édesapától pedig a 61,8 százalékuk. Mindkét arány jelentősen meghaladja a mintaátlagot, ami több mint 15 százalékpontot jelent. A harmadik helyen állnak náluk a pénzügyi tanácsadók, valamint meghatározó szerepűek a barátok is, ami szintén a mintaátlagot jóval meghaladó arányt mutat. Érdekeség, hogy az „always online” korosztálynak jellemzett Z generáció a bloggerekre és az influenszerekre kevésbé hallgat, mint az őket megelőző generáció. Az internetes szakértőkre, internetes kérdezz-felelek oldalakra jobban hallgatnak, azonban ez csak a mintaátlaghoz közeli értéket képvisel. Kiemelendő, hogy az idetartozó válaszadók azok, akik a mintaátlaghoz képest magas arányban kérnek tanácsot a tanáraiktól. Ez 13,7%, ami közel négy százalékponttal haladja meg a mintaátlagot. Ezek a válaszadók általában még az oktatási rendszer szereplői, így szívesebben fordulnak a tanáraikhoz azok közelsége miatt, mint az őket megelőző korcsoportok.

Ebben a generációban látszik leginkább, hogy meghatározó a pénzügyi szocializáció. Elősként a családra támaszkodnak, amit a szakirodalmi áttekintés is megmutatott. Náluk jelentkezik leginkább az iskolai pénzügyi szocializáció jótékony hatása és a tanáraikba vetett bizalom, amit a jelen kutatási eredmények mutatnak. Az óvatosság is jelen van náluk, ami szintén az otthonról hozott mintának és az oktatás figyelemfelhívó erejének köszönhető.

A pénzügyi döntések meghatározó aktorai és a vizsgált determináló tényezők közötti kapcsolatot a Pearson-féle Chi-négyzet értékével

vizsgáltam a kereszttábla-elemzések eredményei alapján. Az eredményeket a 3. táblázat mutatja, amelyből látható, hogy a korábbi pénzügyi oktatásban való részvétel és a pénzügyi döntésekben szerepet játszó támogató tényezők között mindösszesen 5 esetben mutatható ki kapcsolat, ami azt jelenti, hogy a pénzügyi oktatásban való részvétel nem befolyásolja nagymértékben azt, hogy kiket vonunk be pénzügyi döntéseink meghozatalába. A generációs csoport és a tényezők kapcsolata között azonban sokkal erősebb az összefüggés: két tényező kivételével minden esetben látható az egyes támogató szereplők és a generációs csoportok között. Ez teljes mértékben alátámasztja a pénzügyi szocializáció színtereinek fontosságát a különböző életkorú személyek döntéseiben.

ÖSSZEFOGLALÁS, KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmányban bemutatott primer és szekunder adatok alapján elmondható, hogy a pénzügyi szocializáció – legyen szó bármely szinterről – meghatározó az egyének és a háztartások életében. A pénzügyi szocializációnak számos stációja létezik, de a legmeghatározóbb az a családi minta, amit az egyének egészen kicsi koruktól kezdődően látnak és tapasztalnak. A szülőktől elesett megoldások, a pénzügyi kérdésekhez való hozzáállás a szocializáció lényeges eleme, ami kihatással lesz a felnövekvő gyermekek jövőbeli magatartására. A pénzügyi ismeretek oktatása szempontjából nagyon fontos terepet jelent az iskola, hiszen az ott közvetített ismeretanyag elmélyíti és kiegészíti az otthonról hozott mintákat. Ahogy azt a kutatás megelőző irodalomelemzés is bizonyította, a pénzügyi szocializáció legfontosabb színtere a család. Mindez a primer adatok alapján hosszú távú hatásként is értelmezhető, hiszen a későbbi pénzügyi döntések során az elsődleges támogató csoport a családtagokat jelen-

PEARSON-FÉLE CHI-NÉGYZET ÉRTÉKEI A KORÁBBI PÉNZÜGYI OKTATÁS ÉS A GENERÁCIÓS CSOPORT, VALAMINT A SZÍNTEREK SZERINT

	korábbi pénzügyi oktatás	generációs csoport
szülő (anya)	0,539	0,000
szülő (apa)	0,813	0,000
pénzügyi tanácsadó	0,086	0,000
barátok	0,011	0,000
családtagok	0,684	0,000
banki tanácsadó	0,076	0,000
testvér(ek)	0,431	0,000
internetes szakértők	0,021	0,000
senkitől, magam döntök	0,202	0,000
ismerősök	0,000	0,000
tanárok	0,127	0,123
nagymama	0,980	0,102
nagypapa	0,007	0,030
internetes kérdezz-felelek oldalak	0,105	0,001
bloggerek	0,463	0,002
influenzszerek	0,021	0,001

Forrás: saját kutatás, 2022, N = 3515

ti. Ez különösen igaz a fiatalabb generációkra, ami tovább erősíti a családi minták és szocializációs motívumok fontosságát, ezt több szakértő is kiemeli. Az iskola feladata nem az alapvető pénzügyi hozzáállás és attitűd kialakítása, hanem azoknak az alapfogalmaknak és alapelveknek a gyakorlatba való átültetése, amelyekkel otthon nem találkoznak a gyermekek. Fontos szerepet tölt be a munkahelyi pénzügyi szocializáció is, amely csak akkor lehet sikeres, hogyha két megelőző szintér feladata is teljesült. Ezért nagyon fontos, hogy olyan tájékoztató kampányok kerüljenek kialakításra, amelyek az otthoni pénzügyi szocializációt cé-

lozzák meg. Nem várható el minden háztartástól, hogy magas szintű pénzügyi ismereteknek legyenek a birtokában, hiszen sokszor csak tapasztalati úton, a korábbi élmények alapján hozzák meg a döntéseiket. Éppen ezért a pénzügyi szocializációban vannak veszélyek is, hiszen a gyermekek otthonról jó és rossz mintát egyaránt hozhatnak. Nagyon lényeges, hogy az oktatási rendszer a családi pénzügyi szocializációval szimbiozisban egészítse ki és tegye helyre azokat az alapokat, amelyek a pénzügyi kultúra felé viszik a háztartásokat, így a nemzetgazdaságot is. Mindezek summázataként – a hazai adatok alapján is – elmondható, hogy

az iskolai pénzügyi szocializáció másodlagos, az a családi szocializáció kiegészítője, amit a korrelációs értékek is alátámasztanak. Tehát kimondható, hogy a pénzügyi tudatosság és hozzáállás (később kultúra) kialakulása elsősorban a családon múlik, mivel az onnan hozott tapasztalatok, minták a legmeghatározóbbak, amit a hazai és nemzetközi szakirodalom is alátámaszt. Az egyének pénzügyi kultúrája meghatározza a vállalkozások pénzügyi kultú-

ráját is, és e két szektor összességében pedig a nemzetgazdaság pénzügyi kultúráját fogja biztosítani. A jövőre nézve nagyon fontos a digitális lehetőségek kihasználása és a különböző szintek együttműködése annak érdekében, hogy a pénzügyi kultúrát vizsgáló jelentések mondanivalója – amelyek hazánkat oly sokszor negatív színben tüntetik fel – megváltozzék, és tanulságaik a mindennapi gyakorlatban is hasznosuljanak. ■

JEGYZET

- ¹ A tanulmány a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Széll Kálmán Állampénzügyi Kutatóműhely támogatásával készült.

IRODALOM

AL KHOLILAH, N., IRAMANI, R. (2013). Studi Financial Management Behavior Pada Masyarakat Surabaya. *Journal of Business and Banking*, 3(1), pp. 69–80, <https://dx.doi.org/10.14414/jbb.v3i1.255>

ANDERSON, C. L., NEVITTE, N. (2006). Teach your children well: Values of thrift and saving. *Journal of Economic Psychology*, 27(2), pp. 247–261, <https://doi.org/10.1016/j.joep.2005.08.001>

ATKINSON, A., MESSY, F. A. (2012). Measuring Financial Literacy. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions No. 15, <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/5k9csfs90fr4-en.pdf?expires=1498684984&cid=id&accname=guest&checksum=C5B34DF2381775999E9EFC9A4A5B956D>, (letöltve: 2020. 06. 07.)

BERNHEIM, B. D., GARRETT, D. M. (2003). The effects of financial education in the workplace: Evidence from a survey of households. *Journal*

of Public Economics, 87(7–8), pp. 1487–1519, [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(01\)00184-0](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(01)00184-0)

BEUTLER, I. F., DICKSON, L. (2008). Consumer economic socialization. In: Xiao, J. J. (Eds), *Handbook of consumer finance research*, New York: Springer, pp. 83–102

BERNHEIM, B. D., GARRETT, D. M., MAKI, D. M. (2001). Education and saving: The long-term effects of high school financial curriculum mandates. *Journal of Public Economics*, 80(3), pp. 435–465, [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(00\)00120-1](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(00)00120-1)

BÉRES, D., HUZDIK, K. (2012). A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten. *Pénzügyi Szemle*, 2012/2. szám, 322–336. oldal

BRAUNSTEIN, S., WELCH, C. (2002). Financial literacy: An overview of practice, research, and policy. *Federal Reserve Bulletin*, 2002./november, pp. 445–457, https://doi.org/10.1007/978-0-387-75734-6_6

- CLANCY, M., GRINSTEIN-WEISS, M., SCHREINER, M. (2001). Financial education and savings outcomes in individual development accounts. *CSD working paper 1-2*, St. Louis, Washington University, Center for Social Development, <https://doi.org/10.7936/K7WM1CXJ>
- CLARK, R. L., D'AMBROSIO, M. B. (2003). Ignorance is not bliss: The importance of financial education. *Research Dialogue*, no. 78, http://www.tiaacref.org/institute/research/dialogue/rd_78.html (letöltve: 2021. 09. 13.)
- CSISZÁRIK-KOCSIR, Á., VARGA, J., GARAI-FODOR, M. (2021). A múlt és a jelen pénzügyi válságainak ismerete a pénzügyi oktatás függvényében. *Pénzügyi Szemle*, 66(2), 215–234. oldal, https://doi.org/10.35551/PSZ_2021_2_3
- DANES, S. M., YANG, Y. (2014). Assessment of the Use of Theories within the Journal of Financial Counseling and Planning and the Contribution of the Family Financial Socialization Conceptual Model. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 25(1), pp. 53–68
- DUFLO, E., SAEZ, E. (2003). The role of information and social interactions in retirement plan decisions: Evidence from a randomized experiment. *The Quarterly Journal of Economics*, 118(3), pp. 815–842, <https://doi.org/10.1162/00335530360698432>
- EDMISTON, K., GILLET-FISHER, M. C. (2006). Financial education at the workplace: Evidence from a survey of Federal Reserve Bank employees. *Community Affairs Research Working Paper from Federal Reserve Bank of Kansas City*
- GARAI-FODOR, M., CSISZÁRIK-KOCSIR, Á. (2018). Értékrendalapú fogyasztói magatartásmo-dellek érvényessége a Z- és Y-generáció pénzügyi tudatossága esetén. *Pénzügyi Szemle*, 63(4), 518–536. oldal
- GARAI-FODOR, M. (2020). Az önkéntességre motiváló tényezők és az értékrend összefüggése a hazai Z generáció körében. *Polgári Szemle*, 16(4-6), 298–305. oldal, <https://doi.org/10.24307/psz.2020.1022>
- GROHMANN, A., MENKHOFF, L. (2015). School, parents, and financial literacy shape future financial behavior. *DIW Economic Bulletin*, 30-31, pp. 407–417
- HASTINGS, J. S., MADRIAN, B. C., SKIMMYHORN, W. L. (2013). Financial literacy, financial education, and economic outcomes. *Annual Review of Economics*, 5(1), pp. 347–373, <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-082312-125807>
- HENAGER, R., CUDE, J. B. (2016). Financial Literacy and Long- and Short-Term Financial Behavior in Different Age Groups. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 27(1), pp. 3–19, <http://dx.doi.org/10.1891/1052-3073.27.1.3>
- HORVÁTHNÉ KÖKÉNY A., SZÉLES, Zs. (2014). Mi befolyásolja a hazai lakosság megtakarítási döntéseit? *Pénzügyi Szemle*, 59(4), 457–475. oldal
- HUNG, A. A., PARKER, A. M., YOONG, J. K. (2009). Defining and Measuring Financial Literacy. *RAND Working Paper Series WR-708*, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1498674>
- HUSTON, S. (2010). Measuring Financial Literacy. *Journal of Consumer Affairs*, 44, pp. 296–316, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01170.x>
- JACOB, K., HUDSON, S., BUSH, M. (2000). Tools for survival: An analysis of financial literacy programs for lower-income families. *Chicago: Woodstock Institute*
- KLAPPER, L., LUSARDI, A., VAN OUDHEUSDEN, P. (2015). Financial Literacy Around the World:

Insights from the Standard & Poor's Ratings services Global financial Literacy survey, https://gflec.org/wp-content/uploads/2015/11/Finlit_paper_16_F2_singles.pdf (letöltve: 2021. 09. 13.)

LUKSANDER, A., BÉRES, D., HUZDIK, K., NÉMETH, E. (2014). A felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúráját befolyásoló tényezők vizsgálata. *Pénzügyi Szemle*, 59(2), 237–258. oldal

LUSARDI, A., TUFANO, P. (2009). Debt literacy, financial experiences, and overindebtedness. *NBER Working Paper Series, Working Paper 14808*, <http://www.nber.org/papers/w14808> (letöltve: 2020. 06. 21.)

LUSARDI, A. (2013). Financial literacy and high-cost borrowing in the United States. *NBER Working Paper Series, Working Paper 18969*, <http://www.nber.org/papers/w18969> (letöltve: 2020. 06. 21.)

LUSARDI, A., MITCHELL, O. (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), pp. 5–44, <http://dx.doi.org/10.1257/jel.52.1.5>

MARCOLIN, S., ABRAHAM, A. (2006). Financial literacy research: Current literature and future opportunities. *University of Wollongong, Faculty of commerce – Papers (archive)*, <https://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1233&context=compapers> (letöltve: 2021. 04. 19.)

MANDELL, L. (2006). Financial literacy: If it's so important, why isn't it improving? *Networks Financial Institute*, https://www.indstate.edu/business/sites/business.indstate.edu/files/Docs/2006-PB-08_Mandell.pdf (letöltve: 2020. 06. 21.)

MANDELL, L. (2008). Financial literacy of high school students. In: Xiao, J. J. (Eds), *Handbook of consumer finance research*, New York: Springer, pp. 83–102, https://doi.org/10.1007/978-0-387-75734-6_10

MANDELL, L., KLEIN, L. S. (2009). The impact of financial literacy education on subsequent financial behavior. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 20(1), pp. 16–24

MOSCHIS, G. P. (1987). Consumer socialization: A life cycle perspective. *Lexington, Books*

NÉMETH, E. (2017). Pénzügyi kultúrát fejlesztő képzések: felmérés és diagnózis. *Új Pedagógiai Szemle*, 67(7-8), 46–69. oldal

NÉMETH, E., ZSÓTÉR B. (2017). Personality, Attitude and Behavioural Components of Financial Literacy: A Comparative Analysis. *Journal of Economics and Behavioral Studies*, 9(2), pp. 46–57

NÉMETH, E., VARGHA, B., DOMOKOS, K. (2020). Pénzügyi kultúra. Kik, kiket és mire képeznek? Összehasonlító elemzés 2016–2020, *Pénzügyi Szemle*, 65(4), 554–582. oldal, https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_4_7

PRITCHARD, M. E., MYERS, B. K. (1992). Consumer education: A partnership between schools and families. *Journal of Consumer Education*, 10, pp. 38–43.

REMUND, D. L. (2010). Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy. *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), pp. 276–295, <https://doi.org/10.1111/j.1745-6606.2010.01169.x>

SÁGI, J., LENTNER, Cs. (2019). Post-crisis trends in household credit market behavior: evidence from Hungary (Literature review), *Banks and Bank Systems*, 14(3), pp. 162–174, [https://doi.org/10.21511/bbs.14\(3\).2019.14](https://doi.org/10.21511/bbs.14(3).2019.14)

SÁGI, J., VASA, L., LENTNER, Cs. (2020). Innovative Solutions in the Development of Households' Financial Awareness: A Hungarian Example, *Economics and Sociology*, 13(3), pp. 27–45, <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2020/13-3/2>

- SHERRADEN, M. (2013). Building blocks of financial capability. In: Birkenmaier, J., Sherraden, M., Curley, J. (Eds), *Financial capability and asset development: Research, education, policy, and practice*, New York, NY: Oxford University Press, pp. 3–43, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199755950.003.0012>
- SHIM, S., BARBER, B. L., CARD, N. A., XIAO, J. J., SERIDO, J. (2010). Financial socialization of first-year college students: The roles of parents, work, and education. *Journal of Youth and Adolescence*, 39, pp. 1457–1470, <https://doi.org/10.1007/s10964-009-9432-x>
- SÜGE, Cs. (2010). A pénzügyi kultúra mérhetősége. In: Tompáné Daubner, K., Miklós, Gy. (Eds), *Tudományos Mozaik*, 7(2), Kalocsa, Tomori Pál Főiskola, 1–11. oldal
- TENNYSON, S., NGUYEN, C. (2001). State Curriculum Mandates and Student Knowledge of Personal Finance, *Journal of Consumer Affairs*, 35(2), pp. 241–262
- TERRY, H. P., SCHWATZ, D., SUN, T. (2015). The Future of Finance – The Socialization of Finance. *New York: Goldman Sachs*, <https://www.planet-fintech.com/file/167061/> (letöltve: 2022. 04. 12.)
- VARCOE, K. P., PETERSON, S., GARRETT, C., MARTIN, A., RENE, P., COSTELLO, C. (2001). What Teens Want To Know about Financial Management. *Journal of Family and Consumer Sciences: From Research to Practice*, 93(2), pp. 30–34
- XU, L., ZIA, B. (2012). Financial Literacy around the World An Overview of the Evidence with Practical Suggestions for the Way Forward. Policy Research Working Paper 61071, <https://doi.org/10.1596/1813-9450-6107>
- ZSÓTÉR, B. (2018). A fiatal felnőttek pénzügyi kultúrájának vizsgálata. *Pénzügyi Szemle*, 63(1), 39–54. oldal
- ZSÓTÉR, B. (2015). Alma a fájától... A fiatalok pénzügyi szocializációját befolyásoló intergenerációs hatások a családban. *Doktori disszertáció*, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástani Doktori Iskola, Budapest

ONLINE HIVATKOZÁSOK

- OECD (2020). OECD/INFE 2020 International survey of Adult financial Literacy. *OECD Publishing*, <https://www.oecd.org/financial/education/oecd-infe-2020-international-survey-of-adult-financial-literacy.pdf> (letöltve: 2022. 04. 12.)